

АНТИТЕРОРИСТИЧНА ОПЕРАЦІЯ ЯК НЕОБХІДНА ФОРМА ПРОТИДІЇ ЗЛОЧИННОСТІ ТА ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ БЕЗПЕКИ СУСПІЛЬСТВА

У статті розкрито антитерористичну операцію як необхідну форму протидії злочинності. Визначено чинники, які необхідно враховувати при проведенні системних та узгоджених дій усіма суб'єктами для забезпечення внутрішньої безпеки суспільства.

Ключові слова: антитерористична операція, протидія злочинності, суб'єкти безпеки.

I. Вступ

Забезпечення безпеки є необхідною умовою розвитку та існування людства. Сьогодні, на 23 році існування української держави, як ніколи раніше руйнівною загрозою безпеки українського суспільства та демократичного розвитку держави стали злочинність, терористичні акти й сепаратистські заклики, які підкріплюються інформаційною війною з Росії.

Зупинимось на ключових термінах. Поняття "безпека", згідно з етимологією цього слова, це "відсутність загрози; збереженість, надійність" [4, с. 67]. Безпеку як узагальнене поняття треба розглядати в тріадному вимірі: людина – суспільство – держава. Безпека не може існувати сама по собі, ізолювано від суспільного життя, державних або міжнародних відносин. Вона тісно пов'язана з усіма складовими соціуму, які є головними чинниками самозбереження, існування й розвитку природного середовища кожної людини зокрема та суспільства загалом [7; 11].

Узагальнюючи наведене, безпека – це стан суспільних відносин, при якому можуть розвиватися здібності та реалізовуватися соціально значущі потреби й інтереси людини та громадянина, захищені від внутрішніх і зовнішніх загроз його конституційні права і свободи; забезпечуються матеріальні, інтелектуальні та духовні цінності суспільства, державний суверенітет і територіальна цілісність, функціонування конституційного устрою держави.

Наступне поняття – "тероризм" (від франц. *terrorisme*, від лат. *terror* – страх, жах). Термін "тероризм" споріднений з поняттям "терористичний акт", "терористична діяльність". Він не має тотального чи масового характеру, а здійснюється екстремістською групою чи організацією.

З огляду на це зазначимо, що після народного супротиву на Майданах України криміналізованій владі в умовах зденаціоналізації (анексія Криму), криміналізації суспільних відносин у державі, глобальної ко-

рупції, глибокої кризи на сході України, розгугу релігійного екстремізму організована злочинність набула особливо воєнізованого характеру. На території Донецької та Луганської областей за підтримки російських і чеченських бойовиків навесні 2014 р. проголошено так звані Донецьку та Луганську народні республіки. Все це вимагає переосмислення в кримінології підходу щодо деяких кримінологічних визначень, на кшталт "протидія злочинності", "боротьба", як синонім "війна", "антитерористична операція".

II. Постановка завдання

В умовах інтенсивних глобалізаційних процесів принципово нових ознак набуває тероризм, який останніми десятиліттями став серйозною загрозою не тільки для внутрішньої безпеки окремих держав, а й глобальної безпеки. Як зазначають В. Антипенко, М. Бабаєв, А. Бутейко, Г. Горшенков, А. Гуцал, В. Картавцев, О. Костенко, В. Крутов та інші дослідники, тероризм намагається перенести цю загрозу всередину держави. З огляду на це ми поставили собі на меті визначити механізм антитерористичної операції як необхідної форми протидії злочинності та забезпечення безпеки суспільства в Україні.

III. Результати

Тероризм бере свій початок з Ірландської республіканської армії (ІРА), Курдської робітничої партії, "Тигри визволення Таміл Ісламу" (Шрі-Ланки), "Аль-Каїди" (міжнародної організації ісламських екстремістів), "Вищого військового Маджлису Шура Об'єднаних сил моджахедів Кавказу" та інших. Загальною їхньою рисою є те, що вони відображають прихильність членів до крайніх поглядів та акцій (екстремізм). Як свідчить аналіз дій екстремістів, їхні акції заздалегідь сплановані та, як правило, спрямовані на залякування якомога більшої кількості людей, спричиняють тяжкі наслідки або створюють загрозу спричинення таких наслідків для досягнення поставлених цілей. Можна зазначити, що до криміногенних факторів, які сприяють злочинності та дестабілюють вну-

трішню безпеку суспільства, належать: а) змінюваність міжнародної економіки (вплив транснаціональних корпорацій, груп на економіку країни); б) стан світової соціальної сфери та її взаємозумовленість із національною; в) прозорість і відкритість діяльності організацій із запобігання екологічній небезпеці (охорона ядерних об'єктів, надійний захист населення від радіації, природно-кліматичних катастроф); г) поява нових держав і у зв'язку із цим загальноцивілізаційний рівень їх розвитку; д) прозорість у формуванні та перегрупуванні міжнародних транспортних комунікацій; е) розвиненість інститутів міжнародної й регіональної безпеки; протидія тероризму та транснаціональним злочинним угрупованням; є) розвиненість і співпраця з різними конфесіями на міжнародному рівні та в конкретному регіоні; ж) непрозорість міграційних процесів; з) рівень співпраці в науково-технічній сфері; и) рівень доступу до створення й розвитку міжнародної інформаційної системи; і) наявність і спрямованість діяльності військово-політичних організацій.

На підставі аналізу наукових праць, статистичних даних та нашого дослідження визначено найбільш суттєві чинники, що сприяють цьому процесу в Україні. Це: а) прискорення інтеграції України у європейський та світовий ринки товарів і послуг; б) приєднання держави до міжнародної фінансової та банківської систем, світових систем комунікацій; в) різке збільшення масштабів еміграції з України та імміграції в Україну; поява багатонаціональних міст-мегаполісів; г) криміналізація зовнішньоекономічної діяльності, прозорість кордонів; д) зростання злочинів, вчинених злочинними та екстремістськими організаціями. Екстремістська за своєю суттю організація в разі неспроможності досягти своїх цілей легітимними засобами починає сповідувати теорію насилля та застосовувати практику терору як одного з найдієвіших, на її погляд, знарядь досягнення бажаної мети. Моральним виправданням терору є високе ідеологічне обґрунтування останнього (поза такої високої "ідеї", терор – це просто геноцид, політичний вандалізм); е) послаблення ефективності роботи правоохоронних органів у протидії злочинності [9, с. 6–8; 1, с. 11–12; 6, с. 16–18; 2, с. 18–20; 8, с. 76–84].

Визначені фактори здійснюють значний вплив на формування нових тенденцій у розвитку злочинності, закріплення її зв'язків з транснаціональною кримінальною злочинністю, формування регіональних кримінальних та світового кримінального ринків. Про це свідчать дані МВС, згідно з якими тільки у 2011 р. виявлено 40 організованих груп та злочинних організацій, які мали міжнародні

зв'язки, 29 – корумповані, у 2012 р. – відповідно 28 і 38.

За повідомленнями керівництва МВС, СБУ, прокуратури, у квітні-травні 2014 р. в Донецькій, Луганській, Херсонській, Запорізькій, Одеській областях почали діяти озброєні терористичні організації, які здійснюють захоплення, тортури та страту заручників, напади на представників іноземних держав чи співробітників міжнародних організацій (ОБСЄ), що користуються міжнародним захистом, незаконний обіг наркотиків, бандитизм, пограбування та інші особливо тяжкі злочини.

У відповідь на озброєне посягання з боку так званих "бойовиків" (національних та міжнародних), терористів, сепаратистів, згідно із Законом України "Про боротьбу з тероризмом" (2003 р.) [10], здійснюється антитерористична операція (АТО), мета якої – проведення адекватних дій суб'єктами безпеки із застосуванням озброєння та військової техніки. При цьому в антитерористичній операції, у якій бере участь і Міністерство оборони України, так само, як у Росії, США, Великобританії, Франції, дозволяється вимушене спричинення шкоди життю, здоров'ю та майну терористів. Військові, що беруть участь в АТО, звільняються від відповідальності за шкоду, спричинену відповідно до законодавства України та міжнародного права.

Поряд з цим ми не можемо погодитись із думкою російських учених Г.Г. Горшенкова та О.В. Старкова, що стосовно протидії так званим "бойовикам", терористичним угрупованням та агресивним сепаратистам слід використовувати термін "війна" із злочинністю [3, с. 54–61; 12, с. 96], бо під війною розуміють організовану військову боротьбу, учасниками якої можуть бути держави; народи, що здійснюють національно-визвольну боротьбу, а також сторони у внутрішньому військовому конфлікті. Війна має класовий характер, її основна причина – непримиренність суперечностей, що притаманна антагоністичним суспільно-економічним формаціям [5, с. 215]. Війна здійснюється задля військового знищення агресора, колонізатора на його чи своїй території.

На наш погляд, у цьому випадку держава не може формально оголосити війну недержавному об'єднанню, яку організували "сепаратисти", "бандити", "бойовики", "терористи", "найманці", але ніяк не законні суб'єкти. Також на цій території проживає мирне населення, яке працює, вчиться і не визначилось, як ставитись до цих подій. У цьому разі треба говорити про АТО як протидію тероризму, сепаратизму, "бойовикам", значна частина яких складається з осіб Російської Федерації (Грозного, Гудермеса, Москви), раніше судимих, не працюючих, колишніх працівників "Беркуту", наркоманів зомбованих інформаційними технологіями

російських ЗМІ (з використанням забороненого міжнародною спільнотою, у тому числі самою Росією, “25-го кадру”, які використовують лозунг “про загрозу їх життю та мовної ідентичності” з боку “бендерівців” та громадської організації “Правий сектор”).

Названі та інші фактори негативно впливають на розвиток суспільних відносин, і при невжитті антикриміногенних заходів призводять до кризових явищ, які криміналізують суспільство й дестабілізують внутрішню безпеку. Це впливає на кризу ідеології, яка призводить до кризи державно-правової системи, що сприяє появі різних опозиційних груп: політичних, соціальних, національних, релігійних, – які можуть поставити під сумнів законність існуючої влади, не сприяти системній протидії злочинності, а також тенденції функціонування світового співтовариства, що домінують.

З огляду на те, що значна територія Донецької та Луганської областей перебуває під впливом злочинів терористичного характеру, які призвели до загибелі місцевого населення, військових сил і матеріальних збитків, першочерговим завданням керівництва АТО є покращення системної діяльності силових, правоохоронних органів та органів місцевого самоврядування в зазначених регіонах. Однією з форм такої діяльності є оперативний штаб АТО. На наш погляд, на прями більш ефективною роботи цього органу мають бути такі:

1. Забезпечення правопорядку та суспільної безпеки, зокрема ліквідація (нейтралізація) керівництва та членів незаконних озброєних формувань, банд, груп і їх пособників.

2. Захист адміністративної території тих районів, де здійснюється АТО, протидія незаконним переміщенням через адміністративні кордони Донецької та Луганської областей бойовиків, їх пособників, перевезення зброї, боєприпасів, наркотиків, матеріальних засобів.

3. Забезпечення завдань, пов'язаних із соціально-політичною й економічною сферами Донецької та Луганської областей.

4. Збереження життя й здоров'я особового складу при виконанні завдань службово-бойової діяльності.

5. Розробка системи заходів з надання екстреної медичної допомоги особам, які постраждали від терористичних дій.

Відповідно до цих напрямів діяльності оперативному штабу потрібно вживати таких заходів:

1. Виявляти й нейтралізувати ватажків, організаторів, членів банд, угруповань та їх пособників.

2. Протидіяти поширенню й переміщенню на інші території держави діяльності диверсійних та терористичних угруповань.

3. Перекривати канали надходження матеріально-технічної та фінансової допомоги.

4. Виявляти та знешкоджувати приховані місця з озброєнням, боєприпасами, наркотиками та запасами харчування.

5. Посилювати захист об'єктів ядерного комплексу, радіоактивних, вибухових і сильнотокуючих отруйних речовин, патогенних мікроорганізмів від терористичних посягань при їх виробництві, використанні, зберіганні та перевезенні; об'єктів життєзабезпечення, а також підприємств, установ, організацій, які використовують небезпечні для населення технології.

6. Здійснювати навчання, підготовку та перепідготовку фахівців-психологів з ведення переговорів з терористами.

7. Планувати додаткові заходи щодо посилення охорони та контролю за роботою всіх видів транспортних засобів, а також об'єктів зв'язку; забезпечувати охорону місць відстою вантажного, міського пасажирського, водного, повітряного й залізничного транспорту.

8. Реалізувати комплекс заходів щодо забезпечення безпеки пасажирських і вантажних перевезень усіма видами транспорту.

IV. Висновки

Аналіз факторів, які впливають на безпеку українського суспільства, свідчить, що саме в його основних сферах (економічній, політичній, соціально-психологічній, культурній, правовій, інформаційній) існують певні суперечності, недоліки, що зумовлюють виникнення різноманітних загроз та небезпек, у тому числі криміногенних. Усі ці фактори взаємопов'язані й мають динамічний характер, що потребує системного підходу до їх усунення чи нейтралізації.

Послаблення соціального контролю за злочинністю в Україні пов'язано не стільки із зародженням демократичних засад існування суспільства та ринковою економікою, скільки з помилками в державній політиці, неготовністю влади до прийняття правильних управлінських рішень щодо стабілізації соціально-економічної ситуації в країні, зволіканням у правовому забезпеченні протидії злочинності, небажанням діяти в інтересах народу, а заради “номенклатурних” посад та власного збагачення, тоді як внутрішня безпека суспільства якраз і полягає в захищеності всіх його суб'єктів від тих чи інших загроз, спричинених соціально-політичними процесами, діяльністю людей, підприємств, установ, організацій, що перебувають під управлінням різних суб'єктів господарювання як на території України, так і за її межами.

Злочинність як загроза безпеці має тенденцію до змінюваності залежно від комплексної взаємодії існуючих криміногенних факторів. Нинішній стан злочинності (тероризм, бандитизм, наркоманія) в Україні є результатом сумарного впливу всіх існуючих фак-

торів (зовнішніх та внутрішніх), які й зумовлюють кризові явища в суспільстві, зокрема Донецькій та Луганській областях, і різні де-стабілізаційні процеси.

Головний пріоритет держави – забезпечення безпеки громадян і суспільства. Анти-терористична операція має бути спрямована на недопущення порушень правопорядку, а в разі вчинення злочину – на невідворотність покарання (знищення). Протидія терористичній злочинності вимагає застосування всіх наявних у розпорядженні держави засобів: політичних, економічних, військових, культурологічних, правових, інформаційних тощо. Це здійснюється шляхом розмежування повноважень між суб'єктами на основі тісної координації дій органів законодавчої, виконавчої та судової влад, а також активного залучення громадських об'єднань і громадян, наявності зворотного зв'язку між владою й суспільством.

Одним із важливих напрямів у цій царині є гарантування громадянських прав і свобод. Така політика має здійснюватися з урахуванням демократичних засад розвитку суспільства. Правова система має стати надійним бар'єром для злочинних проявів, що, безперечно, сприятиме забезпеченню внутрішньої безпеки суспільства.

Значну кількість реальних чи потенційних загроз, що зумовлюють зовнішні фактори й внутрішні витоки небезпек, у тому числі криміногенні, слід нейтралізувати шляхом проведення ефективної зовнішньої та внутрішньої політики щодо усунення кризових явищ у різних сферах суспільного життя при підвищенні ролі громадських організацій і громадян у цьому процесі. Не останню роль тут може відіграти подолання мовних, етнічних і релігійних суперечок, що мають місце в нашій державі, здійснення виваженої та активної інформаційної політики в цій сфері, а також покращення демографічної ситуації, що нерозривно пов'язана зі здоров'ям нації і її відтворювальним потенціалом.

Список використаної літератури

1. Бутейко А. Національна безпека України та міжнародне співробітництво в сфері боротьби з тероризмом / А. Бутейко //

Проблеми безпеки особистості, суспільства, держави. – 2006. – № 6. – С. 11–12.

2. Гуцал А. Тероризм как системная сила мировой дезинтеграции / А. Гуцал // Проблеми безпеки особистості, суспільства, держави. – 2006. – № 6. – С. 18–20.
3. Горшенков Г.Г. Война как вынужденная форма борьбы с преступностью / Г.Г. Горшенков // Российский криминологический взгляд. – 2006. – № 1. – С. 54–61.
4. Даль В.И. Толковый словарь живого великорусского языка : в 4 т. / В.И. Даль. – М. : Рус. язык, 1989–1991. – Т. 1: А–З. – 1989. – 700 с.
5. Дипломатический словарь : в 3-х т. / гл. ред. А.А. Громыко, А.Г. Ковалев, П.П. Севостьянов, С.Л. Тихвинский. – М. : Наука, 1985. – Т.1 А–И. – С. 215.
6. Картавцев В. Роль і місце громадських організацій у боротьбі з тероризмом / В. Картавцев // Проблеми безпеки особистості, суспільства, держави. – 2006. – № 6. – С. 16–18.
7. Концепція (основи державної політики) національної безпеки України : Постанова Верховної Ради України від 16 січня 1997 р. № 3/97-ВР (із змінами і доповненнями) // Відомості Верховної Ради України. – 1997. – № 10. – Ст. 85.
8. Костенко О.М. Проблема сучасної цивілізації (в українському контексті) : монографія / О.М. Костенко. – Черкаси : СУ-ЕМ, 2008. – 112 с.
9. Крутов В. Необхідність формування нових підходів системної протидії міжнародному тероризму / В. Крутов // Проблеми безпеки особистості, суспільства, держави. – 2006. – № 6. – С. 6–8.
10. Про боротьбу з тероризмом : Закон України від 20 березня 2003 р. № 638-IV // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – № 25. – Ст. 180.
11. Про основи національної безпеки України : Закон України від 19 червня 2003 р. № 964-IV // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – № 39. – Ст. 351.
12. Старков О.В. Криминология / О.В. Старков. – М., 2004. – С. 96.

Стаття надійшла до редакції 19.05.2014

Никитин Ю.В. Антитеррористическая операция как необходимая форма противодействия преступности и обеспечения безопасности общества

В статье раскрыта антитеррористическая операция как необходимая форма противодействия преступности. Определены составляющие, которые необходимо учитывать при проведении системных и согласованных действий всеми субъектами для обеспечения внутренней безопасности общества.

Ключевые слова: антитеррористическая операция, противодействие преступности, субъекты безопасности.

Nikitin I. Anti-terror operation as an essential form of combating crime and providing social security

The paper reveals the nature of an anti-terror operation as an essential form of counteraction criminality, its constituents which must be taken into account under the delivery of systemic and agreed actions by all the subjects responsible for providing of internal security of society are identified.

Analysis of factors, which influence the safety insurance of Ukrainian society evidenced that contradictions and weaknesses inherent to its basic areas – economic, political, social, psychological, cultural, legal and informative provoke various threats and dangers, including the criminogenic ones. All these factors are interrelated and have a dynamic character which require a systemic integrated approach to their removal or neutralization.

The reduction of social control for criminality in Ukraine might be referred not so much to the democratic principles of existence of society and market economy, but to public policy errors, government reluctance to make the weighted administrative decisions in relation to stabilizing of socioeconomic situation in a country, a delay in legal provision of crime counteraction activities, a desire to act on behalf of personal ambitions for the sake of “top-level” positions and own enriching, not the people, whereas the internal safety of society should cover the protection of all its subjects from those or other threats.

Criminality as a threat to security has a tendency to replacement subject to complex co-operation of existing criminogenic factors. The present state of criminality in Ukraine (terrorism, gangsterism, drug addiction) is the result of the overall impact of all external and internal factors which enhance the crisis phenomena in society and different destabilizing processes, in particular in the Donetsk and Lugansk regions

The key priority of the state is providing the safety of citizens and the society. An anti-terror operation must be targeted at preventing violations of law and order, and in the case of commission of crime – on inevitability of punishment (elimination). The counteraction to terrorism requires employment of all the instruments and facilities the state possesses: political, economic, military, culturological, legal, informative, etc. It is carried out through the differentiation of plenary powers between subjects on the basis of close co-ordination of actions by legislative, executive and judicial authorities, and also by active participation of public associations and citizens and the availability of a feedback between the state and society.

The majority of real or potential threats that might outgrow into the internal sources of dangers, including the criminogenic ones, have to be neutralized by implementation of an effective foreign and internal policy in relation to the immediate resolvance of the crisis phenomena in various areas of public life under the increased role of public organizations and citizens in this process. The emphasis should be made on overcoming the current linguistic, ethnic and religious disputes which are still present in Ukraine, on realization of the active and efficient information policy in this area, and also to the improvement of demographic situation which is inseparably linked to the nation's health and its reproductive potential.

Key words: anti-terror operation, combating crime, subjects of security.